

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

6 czerwca 2023 r.

Sąd Najwyższy w Izbie Cywilnej w składzie:

SSN Marta Romańska (przewodniczący)

SSN Grzegorz Misiurek (sprawozdawca)

SSN Karol Weitz

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym 6 czerwca 2023 r. w Warszawie,
skargi kasacyjnej [...] spółki akcyjnej w W.
od wyroku Sądu Okręgowego w Warszawie
z 19 lutego 2021 r., V Ca 2714/19,
w sprawie z powództwa P.O. i M.O.
przeciwko [...] spółce akcyjnej w W.
o zapłatę,

**oddala skargę kasacyjną i zasądza od pozwanej na rzecz
powodów kwotę 2700,00 (dwa tysiące siedemset) zł tytułem zwrotu
kosztów postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Powodowie P. O. oraz M. O. domagali się zasądzenia na ich rzecz solidarnie od pozwanej [...] spółki akcyjnej w W. kwoty 53 879,43 zł z odsetkami ustawowymi za opóźnienie od 5 czerwca 2018 r. do dnia zapłaty i kosztami procesu. W uzasadnieniu wskazali, że dochodzona kwota stanowi sumę spłaconych rat kredytu

na podstawie nieważnej umowy (51 979,41 zł) oraz nienależnych opłat pobranych za wydanie zaświadczeń (1900,00 zł).

Pozwana wniosła o oddalenie powództwa.

Sąd Rejonowy dla Warszawy-Śródmieścia w Warszawie wyrokiem z 31 lipca 2019 r. zasądził od pozwanej na rzecz powodów kwotę 51 979,43 zł z odsetkami ustawowymi za opóźnienie od 12 czerwca 2018 r. do dnia zapłaty, oddalił powództwo w pozostałym zakresie i orzekł o kosztach procesu. Sąd Okręgowy w Warszawie wyrokiem z 19 lutego 2021 r. oddalił apelację pozwanej od wyroku Sądu Rejonowego i orzekł o kosztach procesu za instancję odwoławczą.

W sprawie ustalono, że 23 czerwca 2006 r. powodowie, jako konsumenci, zawarli z [...] spółką akcyjną w W. (po zmianie firmy [...] spółka akcyjna w W.) umowę kredytu hipotecznego denominowanego w walucie CHF. Na podstawie tej umowy bank zobowiązał się postawić do dyspozycji powodów kwotę 116 070,00 CHF na zaspokojenie potrzeb mieszkaniowych - zakup nieruchomości zabudowanej domem mieszkalnym za cenę 320 817,00 zł, z oprocentowaniem opartym na stawce LIBOR 3M i dwudziestoletnim terminem spłaty. Powodowie we wniosku kredytowym wskazali, że potrzebna im jest na ten cel kwota 295 000,00 zł. Bank wypłacił im w czterech transzach łącznie kwotę 258 007,40 zł, odpowiadającą 116 070,00 CHF, stosując kursu kupna tej waluty ustalony w sporządzonej przez siebie tabeli kursów walut; z wypłaconych powodom sum pobrano prowizję (1160,70 zł) oraz koszty ubezpieczenia brakującego wkładu (1023,16 CHF). Bank prowadził obsługę kredytu w walucie CHF, przy czym kredytobiorcy spłacali raty i inne należności w złotych polskich z uwzględnieniem przeliczeń po kursie sprzedaży z tabeli banku w PLN. W okresie od 4 czerwca 2008 r. do 4 czerwca 2010 r. bank pobrał z rachunku powodów tytułem rat kapitałowo-odsetkowych kwotę 51 979,43 zł a do 5 kwietnia 2018 r. 2018 r. uzyskał od nich spłaty w łącznej kwocie 323 816,75 zł. W maju 2018 r. powodowie zażądali od pozwanej zwrotu nienależnego świadczenia w kwocie 309 914,75 zł i wystąpili przeciwko niej z wnioskiem o zawezwanie do próby ugodowej. Działania te nie przyniosły oczekiwanego skutku. Przed wystąpieniem z pozwem o zapłatę kwoty będącej przedmiotem niniejszego sporu bank pobrał od powodów opłaty w łącznej

wysokości 1900,00 zł za wystawienie zaświadczeń zawierających szczegółowe wyliczenie należności pobranych z tytułu umowy kredytu.

Oceniając tak ustalony stan faktyczny, Sąd Rejonowy uznał umowę kredytu z 23 czerwca 2006 r. za nieważną. Wskazał, że nie realizowała ona przewidzianego w niej celu. Miała umożliwić powodom pozyskanie brakujących im środków w wysokości 295 000,00 zł na zakup nieruchomości za cenę 320 817,00 zł. Tymczasem oddano im do dyspozycji kwotę niższą – 258 007,47 zł. Umowa kredytu nie odpowiadała zatem wymaganiom przewidzianym w art. 69 ust. 1 i ust. 2 pkt 2 i 3 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe (Dz. U. z 1997 r., Nr 140, poz. 939 ze zm.; dalej: „Pr. bank.”). Bank nie przekazał powodom dostatecznych informacji dotyczących mechanizmu przeliczeń wpływającego na ostateczną wysokość udzielonego kredytu i ocenę, czy odpowiada ona zamierzonemu celowi umowy. Taka konstrukcja umowy narusza zasadę swobody umów (art. 353¹ k.c. w związku z art. 69 ust. 1 oraz ust. 2 pkt 2 i 3 Pr. bank.). Nieważność umowy – w ocenie Sądu Rejonowego – wynika również z zamieszczenia w niej niedozwolonych klauzul przeliczeniowych, określających wysokość wypłaconego powodom kredytu oraz spłat rat kapitałowo-odsetkowych i innych należności w oparciu o tabele kursowe określone jednostronnie przez bank w sposób dowolny (art. 385¹ k.c.). Wyeliminowanie tych klauzul (zawartych w § [...] i § [...] Warunków Umowy) uniemożliwia wykonanie umowy, co w konsekwencji prowadzi do jej upadku (art. 385¹ § 2 k.c.). Świadczenia uzyskane na podstawie nieważnej umowy podlegają zwrotowi jako nienależne w rozumieniu art. 410 § 2 k.c. Powództwo w zakresie żądania zapłaty kwoty 51 979,43 zł, obejmującej spłaty dokonane w okresie od 4 czerwca 2008 r. do 4 czerwca 2010 r., podlegało zatem uwzględnieniu. Bezzasadne było natomiast żądanie zapłaty kwoty 1900,00 zł pobranej przez pozwaną od powodów za wydane im zaświadczenia. Powodowie nie wykazali, że zgłoszone w tym zakresie roszczenie miało materialnoprawną podstawę w ustaleniu nieważności umowy. Mogliby oni ewentualnie dochodzić zwrotu tej kwoty w ramach kosztów związanych z dochodzonym roszczeniem.

Sąd Okręgowy nie podzielił zapatrywania Sądu Rejonowego wskazującego na bezwzględną nieważność umowy kredytu. Wskazał, że podstawy do takiej oceny nie stanowią przepisy art. 58 § 1 k.c., art. 69 ust. 1 oraz ust. 2 pkt 2 Pr. bank.

w związku z art. 353¹ i art. 65 k.c., gdyż określona w umowie waluta kredytu oraz waluta jego spłaty nie muszą być tożsame. Pozwana oddała do dyspozycji powodów kwotę wyrażoną w CHF, wypłacając ją w PLN po przeliczeniu według kursu kupna waluty kredytu określonego w sporządzonej przez siebie tabeli kursów walut. Umowa ta spełniała zatem wymagania przewidziane w powołanych przepisach Prawa bankowego.

Sąd Okręgowy uznał, że wadliwość oceny ważności umowy kredytu, dokonanej przez Sąd Rejonowy, nie może prowadzić do uwzględnienia apelacji pozwanej. Zaskarżone rozstrzygnięcie jest prawidłowe z uwagi na wprowadzenie przez bank do umowy kredytu nieuczciwych klauzul denominacyjnych. W tym zakresie ocena Sądu Rejonowego nie budzi zastrzeżeń. Bank przyznał sobie prawo jednostronnego kształtowania wysokości zobowiązania powodów przez wprowadzenie mechanizmu przeliczeń na podstawie własnej tabeli kursowej, ustalonej w oparciu o nie sprecyzowane przesłanki. Wprowadzone wskazane klauzule przeliczeniowe nie dotyczyły głównych świadczeń stron, jednak zostały sformułowane zostały w sposób niejednoznaczny. Nie były uzgodnione z powodami indywidualnie, kształtując ich prawa i obowiązki w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami i rażąco naruszając ich interesy. Postanowienia te – z mocy art. 385¹ § 1 zdanie pierwsze k.c. – nie wiążą stron; ich wyeliminowanie uniemożliwia wykonanie umowy. Świadczenie spełnione w wykonaniu niedozwolonych postanowień umownych jest świadczeniem nienależnym, podlegającym zwrotowi stosownie do art. 410 w związku z art. 405 k.c. Powodom należy się zatem zwrot tej części spłat, do której dokonania nie byli zobowiązani. W pozostałym zakresie pozostają oni związani umową, w tym określonym nią harmonogramem spłat.

W skardze kasacyjnej, opartej na obu podstawach określonych w art. 398³ § 1 pkt 1 i 2 k.p.c., pozwana wniosła o uchylenie wyroku Sądu Apelacyjnego oraz jego zmianę przez uwzględnienie apelacji i oddalenie powództwa, ewentualnie o uchylenie tego orzeczenia i przekazanie sprawy Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania. W ramach podstawy kasacyjnej naruszenia prawa materialnego zarzuciła naruszenie art. 385¹ § 1 k.c. w związku z art. 22 Konstytucji przez błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie, art. 385¹ § 1 k.c., art. 385² k.c., art. 385¹ § 1 i 2 k.c. w związku z art. 69 ust. 3 Pr. bank., art. 385¹ § 1 i 2 k.c. w związku

z art. 6 ust. 1 Dyrektywy Rady 93/13/EWG z 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (Dz. Urz. UE z 1993 r. L. 95, s. 29; dalej: „dyrektywa 93/13”) w związku z art. 47 Karty Praw Podstawowych Unii Europejskiej (dalej: „KPP UE”) oraz art. 410 § 1 w związku z art. 405 i art. 58 k.c. - przez ich niewłaściwe zastosowanie.

Podstawę naruszenia przepisów postępowania skarżąca wypełniła zarzutami obrazy art. 325 i art. 327¹ § 1 w związku z art. 391 § 1 k.p.c. oraz art. 299 w związku z art. 391 § 1 k.p.c.

Powodowie w odpowiedzi na skargę kasacyjną wniesli o jej oddalenie.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna nie zasługiwała na uwzględnienie, choć niektórym argumentom przytoczonych w uzasadnieniu podniesionych w niej zarzutów nie można odmówić słuszności.

Zarzuty naruszenia prawa materialnego zmierzały w głównej mierze do podważenia oceny Sądu Okręgowego, wskazującej na abuzywność postanowień umowy kredytu zawartej przez powodów z poprzedniczką prawną pozwanej, prowadzącej do uznania, że ich wyeliminowanie rodzi po stronie pozwanej obowiązek zwrotu rat kapitałowo-odsetkowych spłaconych w okresie od 4 czerwca 2008 r. do 4 czerwca 2010 r. jako świadczenia nienależnego. Zarzuty te nie mogły odnieść zamierzonego skutku.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego obecnie nie budzi wątpliwości, że klauzule przeliczeniowe zastrzeżone w umowie kredytu indeksowanego lub denominowanego do waluty obcej określają główne świadczenie kredytobiorcy (zob. m.in. wyroki: z 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18; z 30 września 2020 r., I CSK 556/18; z 13 kwietnia 2022 r. II CSKP 15/22; z 11 maja 2022 r., II CSKP 285/22 i z 20 maja 2022 r., II CSKP 15/22 – nie publ.). Stanowisko takie prezentowane jest również w orzecznictwie TSUE (zob. m.in. wyroki: z 20 września 2017 r., C-186/16; z 20 września 2018 r., C-51/17; z 14 marca 2019 r., C-118/17 i z 3 października 2019 r., C-260/18). Sąd Okręgowy wprawdzie wyraził odmienne zapatrywanie, jednak uznał, że klauzule denominacyjne, zawierająca postanowienia przewidujące przeliczenie oddawanej do dyspozycji kredytobiorcy kwoty kredytu oraz spłaconych

rat na inną walutę, mieszczącą w sobie ryzyko kursowe, podlega kontroli pod kątem abuzywności, gdyż nie zostały sformułowane w sposób jednoznaczny, pozwalający powodom na oszacowanie wysokości świadczeń, jakie mogą obciążać ich w przyszłości. Pozwalały bowiem bankowi na jednostronne ustalanie parametrów przeliczeniowych wpływających na wysokość tych świadczeń. W odniesieniu do klauzul przeliczeniowych wskazał natomiast, że umożliwiały one bankowi dowolne kształtowanie kursów walut, gdyż nie określały kryteriów, na podstawie których kursy te miały być ustalane. Pozwany nie miał zatem jasności, czy stosowany przez bank *spread* walutowy spełnia wyłącznie funkcję waloryzacyjną, czy też pozwala mu na osiągnięcie dodatkowych korzyści (obok odsetek kapitałowych i prowizji). Postanowienia te zostały uznane za kształtujące prawa i obowiązki powodów (konsumentów) w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami oraz rażąco naruszający ich interesy. W orzecznictwie Sądu Najwyższego zostało wyjaśnione, że niedozwolone są postanowienia umowy kredytu indeksowanego lub denominowanego w walucie obcej, przewidujące przeliczanie kwoty kredytu wypłaconego kredytobiorcom w złotych polskich według kursu kupna waluty obcej ustalonego arbitralnie przez bank w tabeli kursów walut oraz przeliczanie rat spłacanych przez kredytobiorców - wyrażonych w walucie obcej - na złote według kursu sprzedaży waluty, ustalonego jednostronnie przez bank w tabeli kursów walut bez wskazania sposobu (mechanizmu) ustalania tych kursów (zob. m.in. wyroki Sądu Najwyższego: z 24 października 2018 r., II CSK 632, nie publ.; z dnia 29 października 2019 r., IV CSK 309/18, OSNC 2020, nr 7-8; z 24 lutego 2022 r., II CSKP 45/22, nie publ.).

Z motywów zaskarżonego wyroku wynika, że przesłanki uznania mechanizmu waloryzacyjnego za nietransparentne zostały rozważone z uwzględnieniem – istotnych dla tej oceny - kryteriów wypracowanych w orzecznictwie Sądu Najwyższego oraz TSUE. Sąd Okręgowy dokonał oceny tego mechanizmu zarówno w aspekcie jego przejrzystości pod względem formalnym i gramatycznym, jak i w kontekście możliwości oddziaływania na świadomość konsumenta co do następstw ekonomicznych jego zastosowania. Ocena ta nie budzi zastrzeżeń i – wbrew odmiennemu zapatrywaniu skarżącej – nie narusza art. 385¹ § 1 i art. 385² k.c.

Niedozwolone postanowienie umowne jest od początku, z mocy samego prawa, dotknięte bezskutecznością na korzyść konsumenta, który może udzielić następnie świadomej i wolnej zgody na to postanowienie, przywracając mu skuteczność z mocą wsteczną. W sprawie niniejszej powodowie zgody takiej nie wyrazili; przeciwnie, konsekwentnie sprzeciwiali się przyjęciu takiego rozwiązania, popierając żądanie pozwu oparte na twierdzeniu o nieważności umowy i dostrzegając wynikające z tego konsekwencje w postaci obowiązku zwrotu świadczeń spełnionych w jej wykonaniu. Zarzut naruszenia art. 385¹ § 1 i 2 k.c. związku z art. 6 dyrektywy 93/13 i art. 47 KPP UE, podniesiony bez uwzględnienia tych okoliczności, nie mógł być uznany za usprawiedliwiony,

W orzecznictwie wskazuje się, że wyeliminowanie niedozwolonych klauzul kształtujących mechanizm waloryzacji i uznanie za wiążące pozostałych postanowień umowy prowadziłyby do przekształcenia kredytu złotowego indeksowanego lub denominowanego w walucie obcej w zwykły kredyt złotowy, jednak oprocentowany według stawki powiązanej ze stawką LIBOR, a więc tak daleko idącej zmiany umowy kredytu, że stałaby się ona umową o odmiennej istocie i charakterze. Skoro zaś po wyeliminowaniu tego rodzaju klauzuli utrzymanie umowy o charakterze zamierzonym przez strony nie jest możliwe, to nie można uznać, że strony pozostają związane umową w pozostałej części. W takiej sytuacji zachodzi podstawa do stwierdzenia nieważności umowy kredytu (zob. m.in. uchwały z 16 lutego 2012 r., III CZP 11/20, OSNC 2021, nr 6, poz. 40 oraz z 7 maja 2021 r. – zasada prawna - III CZP 6/21, OSNC 2021, nr 9 poz. 56; wyroki: z 22 stycznia 2016 r., I CSK 1049/14, OSNC 2016, nr 11, poz. 134; z 13 kwietnia 2022 r., II CSKP 15/22, z 10 maja 2022 r., II CSKP 285/22 i z 13 maja 2023 r., II CSKP 293/22 i z 13 maja 2023 r. II CSKP 405/22 – nie publ.). Również w orzecznictwa TSUE wskazuje się, że sądy krajowe są uprawnione do eliminowania z umowy niedozwolonych postanowień umownych, jednak bez możliwości dokonywania ich redukcji utrzymującej lub zastąpienia innymi postanowieniami (zob. wyroki: z 14 czerwca 2012 r., C-618/10; z 6 marca 2019 r., C-70 i C-197/17 oraz z 30 maja 2013 r., C-488/11). W razie stwierdzenia abuzywności klauzuli ryzyka walutowego, TSUE uznaje obecnie, że utrzymanie umowy „nie wydaje się możliwe z prawnego punktu widzenia”, co dotyczy również klauzul przeliczeniowych określających *spread*

walutowy (zob. wyroki; z 14 marca 2019, C-118/17, z 5 czerwca 2019 r., C-38/17 i z 3 października 2019 r., C-260/18). W tym ostatnim orzeczeniu wskazano, że art. 6 dyrektywy 93/13 nie stoi na przeszkodzie temu, aby sąd krajowy, po stwierdzeniu abuzywności niektórych postanowień umowy kredytu indeksowanego do waluty obcej i oprocentowanego według stopy procentowej bezpośrednio powiązanej ze stopą międzybankową danej waluty, przyjął – zgodnie z prawem krajowym – że ta umowa nie może obowiązywać bez takich warunków z tego powodu, iż ich usunięcie spowodowałoby zmianę charakteru głównego przedmiotu umowy

Sąd Okręgowy, oceniając skutki braku związania stron niedozwolonymi postanowieniami umownymi trafnie stwierdził, że bez tych postanowień wykonanie umowy kredytu denominowanego nie jest możliwe. Ostatecznie uznał jednak, że umowa ta „w pozostałym zakresie” obowiązuje, nie wyjaśniając przy tym, jaki zakres obowiązywania umowy mógłby w tym przypadku wchodzić w rachubę. Stanowisko to razi wyraźną niekonsekwencją. Jeżeli bowiem eliminacja niedozwolonego postanowienia umownego prowadzi do takiej deformacji umowy, że na jej podstawie nie da się odtworzyć treści praw i obowiązków stron, to nie można przyjąć, iż strony pozostają związane pozostałą częścią umowy. Wskazana niespójność oceny Sądu Okręgowego nie podważa jednak trafności zaskarżonego rozstrzygnięcia, skoro – świetle przytoczonego orzecznictwa – nie ulega wątpliwości, że w przypadku umowy kredytu denominowanego kursem CHF, po usunięciu z niej abuzywnych klauzul przeliczeniowych, utrzymanie takiej umowy nie jest możliwe ani jako umowy kredytu walutowego w CHF, ani jako zwykłego kredytu złotowego. Należy podkreślić, że w konkretnej umowie klauzule te służyły nie tylko do określenia wysokości rat, którymi powodowie spłacali kredyt, ale w pierwszej kolejności do oznaczenia kwoty kredytu udostępnionej im w walucie polskiej. Oceny abuzywności tych klauzul nie może zatem determinować wyłącznie eksponowana przez skarżącą możliwość dokonywania przez powodów spłaty kredytu w walucie CHF. Zarzuty naruszenia art. 385¹ k.c. w związku z art. 22 Konstytucji oraz art. 385¹ § 1 i 2 k.c., art. 58 k.c. i art. 69 ust. 3 Pr. bank., oparte na odmiennym – wadliwym - założeniu, należało więc uznać za bezzasadne. W odniesieniu do zarzutu naruszenia tego ostatniego przepisu należy zauważyć, że wejście w życie tzw. ustawy *antyspreadowej*, którą w art. 69 Prawa bankowego dodano ustęp 3, nie wpłynęło na ocenę abuzywności postanowień

umów kredytu zawartych wcześniej oraz konsekwencji prawnych wynikających tej oceny (zob. m. in. wyroki Sądu Najwyższego: z 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18, OSNC-ZD 2021, nr B, poz. 20; z 10 maja 2022 r., II CSKP 285/22 i z 28 października 2022 r., II CSKP 894/22 - nie publ.). Stworzyło jedynie podstawy do zmiany postanowień umowy co do sposobu waloryzacji nie spłaconych rat na przyszłość. Oceny abuzywności postanowienia umownego dokonuje się zaś według stanu z chwili zawarcia umowy, a nie następczo (zob. uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 20 czerwca 2018 r., III CZP 29/01, OSNC 2019, nr 1. poz. 2).

W konsekwencji chybiony okazał się również zarzut naruszenia art. 410 § 1 w związku z art. 405 i art. 58 k.c., gdyż – jak wyjaśnił Sąd Najwyższy w powołanej już uchwale z 16 lutego 2021 r., III CZP 11/22 – stronie, która w wykonaniu umowy kredytu dotkniętej nieważnością spłaca go, przysługuje zwrot spłaconych środków pieniężnych jako świadczenia nienależnego.

Zamierzonego skutku nie mogły odnieść również zarzuty naruszenia wskazanych w skardze kasacyjnej przepisów postępowania, wskazujące na sprzeczność wywodów Sądu Okręgowego zawartych w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku z treścią zawartego w nim rozstrzygnięcia oraz wadliwość ustalenia dotyczącego możliwości spłaty przez powodów kredytu bezpośrednio w CHF. Jak już wskazano, uwzględnienie powództwa obejmującego żądanie zwrotu spłat rat kapitałowo-odsetkowy za okres wskazany w pozwie było usprawiedliwione nieważnością umowy, w wykonaniu której świadczenie to zostało spełnione, sama zaś możliwość dokonywania spłat kredytu bezpośrednio w walucie CHF nie miała dla oceny tego żądania istotnego znaczenia.

Z tych względów Sąd Najwyższy, uznając, że zaskarżone orzeczenie mimo częściowo błędnego uzasadnienia odpowiada prawu, na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. orzekł, jak w sentencji.

[as]

(M.K.)